

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

БАРАБАШ ЛЕСЯ ВІТАЛІЇВНА

УДК 336.225.621.11.003.13

**ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ
ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Кабінету Міністрів України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Худолій Любов Михайлівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри фінансів і кредиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Танклевська Наталія Станіславівна,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний
університет» Міністерства аграрної політики та
продовольства України,
завідувач кафедри фінансів

доктор економічних наук, професор
Синчак Віктор Петрович,
Хмельницький університет управління та права
Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри
менеджменту, економічної теорії та фінансів

Захист дисертації відбудеться «__» травня 2013 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.17 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, аудиторія 65

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ-41, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 28

Автореферат розіслано «__» квітня 2013 року

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л. К. Сук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Функціонування ефективної системи оподаткування доходів фізичних осіб створює сприятливі умови для держави, оскільки збільшує акумульовані суми податку, які є основою наповнення бюджетів різних рівнів і спонукає фізичних осіб до сплати податків у повному обсязі, що знижує вірогідність тінізації економіки. Виходячи з цього, створення ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб стає наріжною проблемою наукових пошуків і раціональних практичних рішень, оскільки низька ефективність оподаткування значною мірою є наслідком недоотримання коштів до бюджету та завищення рівня витрат на адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Теоретичні засади податку, як економічного явища, висвітлюються в працях відомих класиків фінансової науки Т. Гоббса, Дж. Кейнса, І. Кулишера, Дж. МакКуллоха, Д. Рикардо, Б. Селигмена, А. Сміта, А. Тьєра та багатьох інших. Розгляду принципів і функцій оподаткування присвячені розробки М. Білика, П. де Буагільбера, В. Буряковського, К. Вікселля, С. Вобана, Т. Гоббса, О. Горбунова, О. Дахно, І. Золотько, А. Дж. Коен Стюарта, М. Кучерявенка, Е. Ліндаля, І. Майбурова, П. Мельника, Дж. Мілля, І. Озерова, А. Поддєрьогіна, О. Сторожука та інших вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Сутність податкового механізму висвітлено в роботах В. Дюрядіна, І. Гербіченка, М. Заяца, А. Леміша, М. Кучерявенка та інших. Акцентування уваги на особливостях механізму оподаткування доходів фізичних осіб зустрічається у наукових працях В. Гейлі, В. Гриньова, Д. Деми, П. Лайка, І. Луїної, В. Мартиненка, А. Мачульської, М. Назарова, Р. Римарської, М. Рудої, В. Синчака, А. Соколовської, Н. Танклевської, Н. Фролової, Л. Худолій, І. Чугунова, К. Швабія, С. Юрія та інших науковців.

Високо оцінюючи нароби названих вчених, все ж доводиться констатувати, що і в теоретичному, і в практичному плані у вирішенні проблеми підвищення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб залишаються недостатньо розробленими: підходи щодо визначення його ефективності для різних суб'єктів податкових відносин; податкові інструменти регулювання; модель механізму оподаткування доходів фізичних осіб, що могла б бути ефективною в державі на найближчі роки.

Необхідність вирішення окреслених питань та їх практична важливість сприяли вибору теми наукового дослідження, зумовили його мету, задачі і логіку пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася згідно з програмою наукових досліджень Уманського національного університету садівництва за темою: «Організаційно-економічний механізм функціонування підприємницьких структур, система ціноутворення, фінансово-кредитних відносин, страхування» (номер державної реєстрації 0108U004173), розділ «Обґрунтування моделей та механізмів податкової та бюджетної політики в аграрній галузі». Автором досліджено ефективність діючого механізму оподаткування доходів фізичних осіб і визначено пріоритетні напрями

його вдосконалення.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні за рахунок посилення соціальної справедливості в їх оподаткуванні та легалізації приховуваних доходів платників.

Відповідно до поставленої мети було сформульовано та вирішено ряд задач, що сприяли її реалізації:

- визначити сутність механізму оподаткування доходів фізичних осіб для поглиблення розуміння зазначеного поняття;
- класифікувати доходи фізичних осіб з метою визначення їх особливостей як об'єкту оподаткування;
- розробити методичні підходи до визначення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб для різних суб'єктів податкових відносин;
- виявити тенденції у динаміці та структурі надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджетів різних рівнів і оцінити вплив факторів на суми акумульованого податку;
- оцінити ефективність функціонування діючого в Україні механізму оподаткування доходів фізичних осіб з метою його поліпшення;
- запропонувати податкові інструменти регулювання механізму оподаткування доходів фізичних осіб;
- виявити перспективні напрями розширення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб;
- розробити модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб для України на перспективу.

Об'єкт дослідження – фінансово-економічні відносини, що виникають в процесі оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних засад підвищення ефективності функціонування механізму оподаткування доходів фізичних осіб.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців щодо сутності, ролі та ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб і пошуку шляхів його вдосконалення.

Для виконання поставлених в дисертаційному дослідженні задач використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження. Із загальнонаукових було використано *діалектичний* метод – для дослідження еволюції сутності та видів податків і, зокрема, податку на доходи фізичних осіб; метод *синтезу* – для визначення ключових категорій і понять дослідження; метод *аналізу* – для уточнення функцій податку і принципів оподаткування, для класифікації податків за різними ознаками та видів доходів фізичних осіб за джерелами їх одержання; метод *індукції* – для формулювання висновків. Зі спеціальних методів у роботі використовувалися: метод *групування* – для об'єднання платників податку на доходи фізичних осіб у групи відповідно до видів джерел

одержуваних ними доходів; метод *вертикального аналізу* – для визначення частки податку на доходи фізичних осіб у загальній сумі доходів та у податкових надходженнях Зведеного бюджету України; метод *ланцюгових індексів* – при дослідженні зміни показників надходження податку; метод *горизонтального аналізу* – для розгляду динаміки надходжень податку на доходи фізичних осіб; метод *кореляційного аналізу* – для аналізу впливу факторів на надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджету; методи моделювання: *deskриптивний та нормативний* – для створення моделей ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб; *алгоритмічний* – для побудови алгоритму віднесення платника до аксіальної групи тощо.

Інформаційною основою дисертаційної роботи були монографічні дослідження та статті вітчизняних і зарубіжних науковців, нормативно-правові акти з питань оподаткування доходів фізичних осіб, дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Черкаського обласного управління статистики, Уманського районного управління статистики, Державної податкової адміністрації в Черкаській області, Уманської об'єднаної державної податкової інспекції, а також власні спостереження здобувача.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- розроблено нормативну модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб, яка складається з трьох взаємопов'язаних блоків. У першому блоці (оподаткування основних доходів) платників, відповідно до кількості утриманців, диференційовано на групи, до доходів яких застосовано адаптивну ставку податку з елементами регресії та пільгу у вигляді неоподатковуваного мінімуму. У другому блоці (оподаткування побічних доходів) використано адаптивну лінійну ставку податку до загальної суми одержаних доходів. У третьому блоці (оподаткування приховуваних доходів) платниками податку визначено домогосподарства, які поділяються на аксіальні групи відповідно до джерел отриманих доходів, відносно яких, у разі перевищення витрат звітного періоду над доходами, застосовано адаптивні ставки податку з ознаками прогресії;

удосконалено:

- методичні підходи до визначення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб, які крім показника фіскальної ефективності, передбачають також визначення економічної та соціальної ефективності оподаткування, що дозволяє комплексно оцінювати результат функціонування механізму з різних позицій – платника податку, податкового органу і держави;

- податковий інструментарій регулювання ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб, який передбачає використання неоподатковуваного мінімуму замість застосовуваної податкової соціальної пільги та диференційованих показників мінімальної заробітної плати і відповідних їм податкових ставок;

- методичний підхід до розширення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб за рахунок додаткового включення до неї доходів від здійснення підприємницької діяльності фізичними особами, що знаходяться на спрощеній

системі оподаткування;

дістали подальший розвиток:

- поняття «ефективний механізм оподаткування доходів фізичних осіб», під яким слід розуміти механізм забезпечення оптимального рівня надходжень податку до бюджету шляхом збалансування інтересів платника і держави при мінімальних витратах на його адміністрування;

- поняття «доходи фізичних осіб для цілей оподаткування», яке розглядається як сукупність доходів платника у грошовій формі, одержаних ним внаслідок вчинення певних дій чи бездіяльності, які підлягають оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб, та класифікація цих доходів, яка розширена за рахунок їх поділу на основні й побічні за ступенем значимості для платника податку;

- виявлення кореляційних залежностей коливання сум надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету від найвагоміших факторів впливу на них – чисельності економічно активного населення, підвищення середнього рівня заробітної плати, збільшення розміру мінімальної заробітної плати та коригування ставки податку;

- оцінка ефективності існуючого механізму оподаткування доходів фізичних осіб з врахуванням кореляційних залежностей між сумою акумульованого податку та показниками ефективності механізму.

Практичне значення одержаних результатів. Окремі теоретичні та методичні положення, викладені у дисертації, можуть бути використані в подальших теоретичних дослідженнях проблеми ефективності оподаткування доходів фізичних осіб, при розробці концептуальних положень щодо змін у системі їх оподаткування.

Методики визначення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб, що були розроблені в дисертації, дали змогу з різних позицій кількісно оцінити ефективність вітчизняного механізму оподаткування доходів фізичних осіб (довідка Уманської об'єднаної державної податкової інспекції № 17724 від 06.12.2012 р.), а також розробити і запропонувати механізм, який дозволить підвищити ефективність функціонування податку на доходи фізичних осіб для всіх суб'єктів податкових відносин – платника, податкової служби та держави, сприятиме легалізації приховуваних доходів населення (довідка Державної податкової інспекції в Обухівському районі № 77817 від 11.12.2012 р.) та може бути значно ефективнішим за діючий щодо наповнення місцевих бюджетів (довідка Уманської міської ради № 1771 від 18.10.2012 р.). Удосконалення методики розрахунку мінімальної заробітної плати для цілей оподаткування сприяє збільшенню кількості відрахувань у фонди соціального страхування (довідка Управління Пенсійного фонду України в м. Умані та Уманському районі № 20439/1 від 06.12.2012 р.) та підвищенню продуктивності праці й соціальній захищеності працівників (довідка Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради № 9679 від 15.06.2012 р.).

Запропонована методика розрахунку бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб із включенням до неї доходів від здійснення підприємницької діяльності фізичними особами, які знаходяться на спрощеній системі

оподаткування, сприятиме дотриманню принципу справедливості в оподаткуванні (довідка ПП Кабанчук Т.А. від 30.08.2012 р.).

Результати науково-дослідної роботи використовуються у навчальному процесі Уманського національного університету садівництва при викладанні дисциплін «Податкова система», «Податки і податкова політика», «Податкова система України», «Місцеві фінанси», «Бюджетна система», «Фінанси» (довідка Уманського національного університету садівництва № 20-06/441 від 07.05.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною і завершеною працею здобувача. Всі результати, висвітлені в роботі, відображають авторське бачення вирішення важливої наукової задачі та одержані автором самостійно. З виконаних у співавторстві праць використано лише ті положення, які безпосередньо належать автору.

Апробація результатів дисертації. Основні аспекти дисертаційного дослідження було оприлюднено й обговорено на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених, присвяченій 110-річчю з дня народження заслуженого працівника Вищої школи, доктора с.-г. наук, професора М. М. Шкварука (Умань, 2008); на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених, присвяченій 165-річчю від дня заснування Уманського державного аграрного університету (Умань, 2009); на III Міжнародній науково-практичній конференції «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (Тернопіль, 2009); на III Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 2009); на науково-практичному круглому столі «Податковий кодекс України як економічна конституція держави» (Ірпінь-Умань, 2010); на I Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (Умань, 2010); на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 2010); на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених (Умань, 2010); на II Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (Умань, 2011); на V Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 2011); на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи» (Херсон, 2012); на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (Умань, 2012); на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених (Умань, 2012); на Міжнародній науково-практичній конференції КІБІТ «Студент – дослідник – фахівець» (Київ, 2012 р.); на Міжнародній науково-практичній конференції «Ринкові трансформації розвитку земельних відносин: результати, наслідки, перспективи» (Київ, 2012 р.); на VII Міжнародній науково-практичній конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (Черкаси, 2012 р.).

Публікації. Основні положення результатів дисертаційного дослідження опубліковано в 26 наукових працях загальним обсягом 5,59 друк. арк., в т. ч. у 7 статтях у наукових фахових виданнях (автору належить 2,18 друк. арк.); у

З колективних монографій (1,14 друк. арк.), 1 – в іноземних виданнях (0,31 друк. арк.), 15 тезах доповідей на науково-практичних конференціях (1,96 друк. арк.).

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 179 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 38 таблиць, 69 рисунків, 17 формул, 16 додатків. Список використаних джерел налічує 248 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ – «**Теоретичні та методичні основи ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб**» – присвячено обґрунтуванню сутності механізму оподаткування доходів фізичних осіб, розмежуванню видів доходів фізичних осіб і виокремленню їх особливостей, а також визначенню методичних підходів до розробки ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб.

У роботі досліджено поняття «доходи фізичних осіб для цілей оподаткування», які слід розуміти як сукупність надходжень у грошовій формі, які особа одержує внаслідок здійснення певних дій чи бездіяльності, та які спрямовуються нею на задоволення власних потреб і є об'єктом оподаткування податком на доходи фізичних осіб.

Виявлено, що для цілей оподаткування доходи фізичних осіб найдоцільніше класифікувати на основні й побічні. При цьому основні доцільно поділяти на доходи, одержані від господарської і трудової діяльності, а побічні – на майнові, ресурсні й інші (фінансові, інвестиційні, надзвичайні). Такий поділ зумовлюється тим, що основним доходам притаманна стабільність одержання, а також вони є основою для існування фізичної особи. Щодо побічних, то вони характеризуються нестабільністю отримання та їх відсутністю у переважної кількості платників.

На основі узагальнення наукових поглядів з'ясовано, що податковий механізм слід розуміти як сукупність функцій і принципів оподаткування, що реалізуються податковою системою за допомогою визначених організаційних форм, методів, інструментів і важелів з метою досягнення цілей податкової політики держави.

Визначено, що механізм оподаткування доходів фізичних осіб є складовою частиною загального податкового механізму, спрямованою на забезпечення ефективного його функціонування для суб'єктів податкових відносин – платника, податкового органу і держави (рис. 1).

Оцінку ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб пропонується здійснювати окремо для платника, податкового органу та держави.

Ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб для платника характеризується показником соціальної ефективності (1):

$$E_{\text{соц}} = \left(\left(\frac{D_c}{(D_c - B_{\text{мін}})} * 100 \% \right) - \Pi_{\text{т(н)}} \text{ на дохід} \right) \geq 30 \%, \quad (1)$$

де $E_{\text{соц}}$ – соціальна ефективність оподаткування доходів фізичних осіб;

D_c – сукупний дохід платника;

$V_{\min}$ – мінімальні витрати платника, розраховані на основі прожиткового мінімуму;

$\Pi_{T(n)} \text{ на дохід}$ – податковий тягар (навантаження) на дохід платника, %.

Даний показник визначає, яка частка доходу залишається у платника після задоволення первинних потреб та сплати податку. Його значення має становити не менше 30 %, оскільки саме такий рівень характеризує мінімальну здатність фізичної особи до заощадження та розвитку.

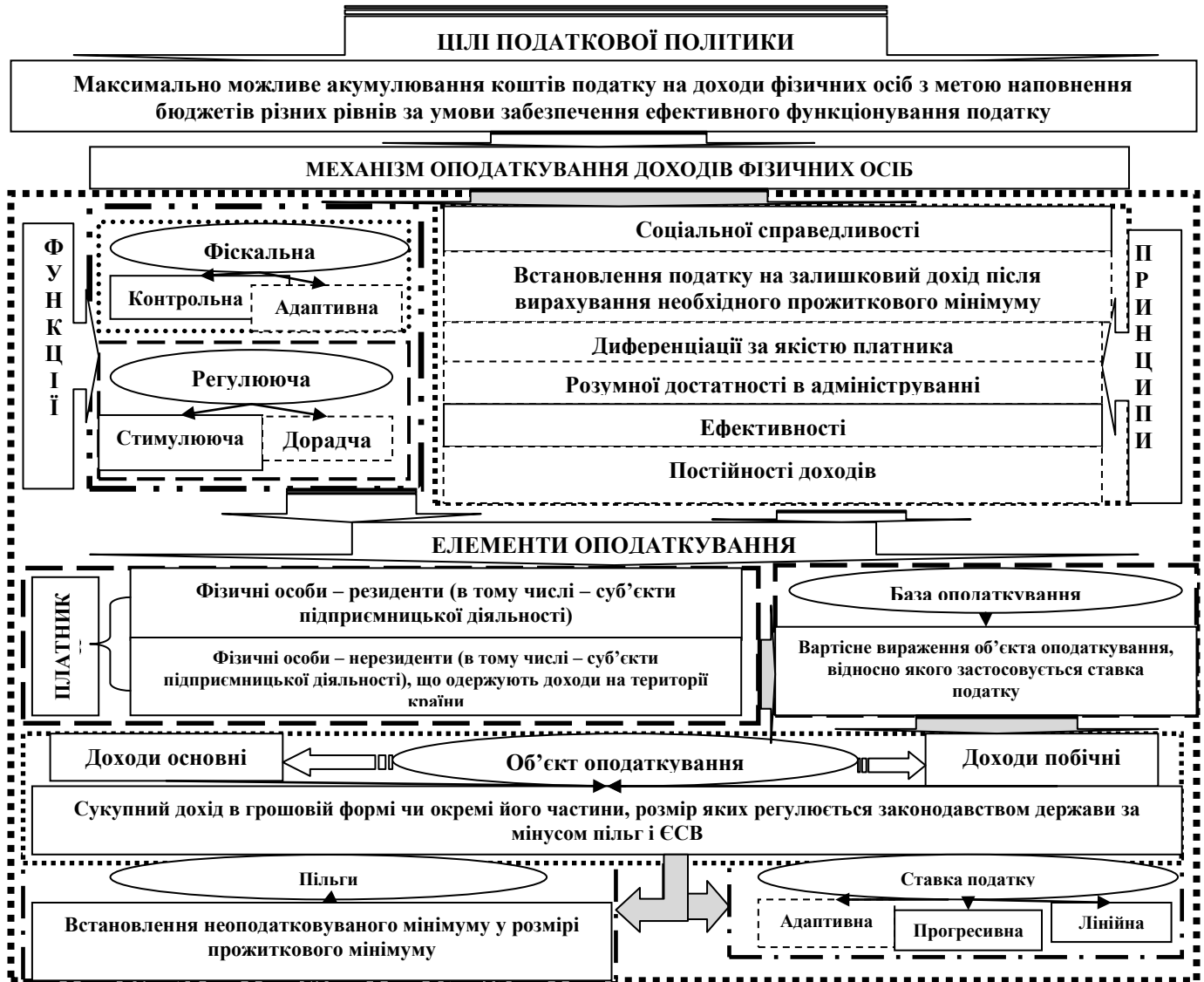

Рис. 1. Механізм оподаткування доходів фізичних осіб

Ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб для податкового органу характеризується показником економічної ефективності (2):

$$E_{\text{ек}} = \frac{\sum \text{ПДФО}}{\sum V_a}, \quad (2)$$

де $E_{\text{ек}}$ – економічна ефективність оподаткування;

$\sum \text{ПДФО}$ – сума сплаченого податку на доходи фізичних осіб;

$\sum V_a$ – сума витрат на адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Саме цей показник демонструє, яку суму податку на доходи фізичних осіб

було отримано на одиницю коштів, витрачених на його адміністрування податковими органами.

На рівні держави ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб визначається показником фіскальної ефективності (3):

$$E_{\text{фіск}} = \frac{\Sigma \text{ПДФО} - \Sigma B_a}{\text{ВВП}}, \quad (3)$$

де $E_{\text{фіск}}$ – фіскальна ефективність оподаткування;

$\Sigma \text{ПДФО}$ – загальна сума податку на доходи фізичних осіб, акумульованого до бюджету;

ΣB_a – сума витрат на адміністрування податку;

ВВП – валовий внутрішній продукт, вироблений у країні протягом відповідного періоду.

Зазначений показник визначає частку податку на доходи фізичних осіб без витрат на його адміністрування у валовому внутрішньому продукті держави.

Всі три показники в сукупності дозволяють системно оцінити ефективність функціонування досліджуваного механізму.

У другому розділі – «Аналіз ефективності функціонування механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні» – розглянуто тенденції у динаміці та структурі надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджетів різних рівнів, проаналізовано вплив факторів на суми акумульованого податку на доходи фізичних осіб і оцінено ефективність діючого механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Дослідження чинного механізму оподаткування доходів фізичних осіб засвідчили негативні тенденції у його функціонуванні. Зокрема, прослідковується зниження частки податку на доходи фізичних осіб у доходах Зведеного бюджету України, яка у 2011 р. порівняно з аналогічним показником 2002 р. зменшилася на 2,3 відсоткових пункти.

Зміна методичного підходу до оподаткування доходів фізичних осіб у 2004 р. та несприятлива економічна ситуація, що склалася в Україні у 2008 р., негативно позначились як на сумах надходжень податку на доходи фізичних осіб, так і на темпах його приросту (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка надходжень та темпів приросту сум податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України у 2002–2011 рр.

Джерело: обраховано й узагальнено автором на основі даних Міністерства фінансів України

Загальне зниження темпів приросту сум надходжень податку у 2011 р. проти показника 2003 р. при цьому склало -14,3 в. п., а коливання акумульованих сум податку були синхронними із змінами стану економіки держави.

Позитивним моментом функціонування діючого механізму оподаткування доходів фізичних осіб стало виконання планових показників надходжень податку (табл. 1).

Таблиця 1

**Виконання планових надходжень по податку на доходи фізичних осіб до
Зведеного бюджету України у 2002–2011 роках**

Рік	Надходження податку на доходи фізичних осіб, млрд грн		Виконання, %
	Планові	Фактичні	
2002	11,1	10,8	97,9
2003	13,2	13,5	102,4
2004	13,1	13,2	100,9
2005	17,4	17,3	100,3
2006	22,4	22,8	101,8
2007	33,4	34,8	104,3
2008	47,7	45,9	96,2
2009	46,1	44,5	96,5
2010	52,3	51,0	97,6
2011	52,0	60,2	115,8

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Дослідження структури надходжень податку на доходи фізичних осіб за групами доходів по Уманській ОДПІ Черкаської області підтвердило переважання частки основних доходів над побічними. У структурі надходжень податку на доходи фізичних осіб від основних доходів найбільшу питому вагу має податок, сплачений із трудових доходів платників (із доходів найманих працівників та доходів фізичних осіб - військовослужбовців), середня питома вага яких протягом досліджуваного періоду становила 93,6 відсотка.

У сумах надходження податку на доходи фізичних осіб із побічних джерел у динаміці спостерігаються значні коливання: зафіксовано позитивне відхилення показника 2011 р. порівняно з аналогічним 2006 р. з податку на доходи фізичних осіб від продажу нерухомого майна та надання нерухомості в оренду (суборенду), житловий найм (піднайм) + 29,1 в.п.; від продажу рухомого майна та його надання в оренду (суборенду) + 35,2 в.п.; від отриманого платником доходу внаслідок прийняття ним у спадщину майна, коштів, майнових чи немайнових прав + 23,0 в.п. Спадні тенденції прослідковуються щодо податку, сплаченого фізичними особами з дивідендів та роялті, -9,1 в.п.; із доходів у вигляді виграшів або призів, отриманих внаслідок проведення конкурсів та інших розіграшів, виграшів в азартні ігри, -2,4 в.п.; від інших доходів -75,8 відсоткових пункти.

З метою дослідження причин коливань надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України проведено детальний аналіз, у процесі якого фактори впливу було розподілено на дві групи – соціально-економічні й адміністративно-політичні. Результати проведеного кореляційного аналізу свідчать,

що серед соціально-економічних факторів найбільший вплив на рівень надходжень даного податку має зростання чисельності економічно активного населення та підвищення середнього рівня заробітної плати. Серед адміністративно-політичних чинників найвагомими є збільшення розміру мінімальної заробітної плати та коригування ставки податку.

З'ясовано також, що діючий розподіл сум податку на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів не в змозі повною мірою забезпечити місцеві бюджети власними коштами, що спонукає зростання обсягів бюджетних трансфертів з 43,5 % у 2005 р. до 53 % у 2011 році. Внаслідок цього частка власних та закріплених доходів місцевих бюджетів скоротилася з 56,5 % у 2005 р. до 47 % у 2011 році.

Розрахунок показників соціальної, економічної та фіскальної ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб засвідчив, що діючий механізм з роками втрачає свою ефективність (рис. 3).

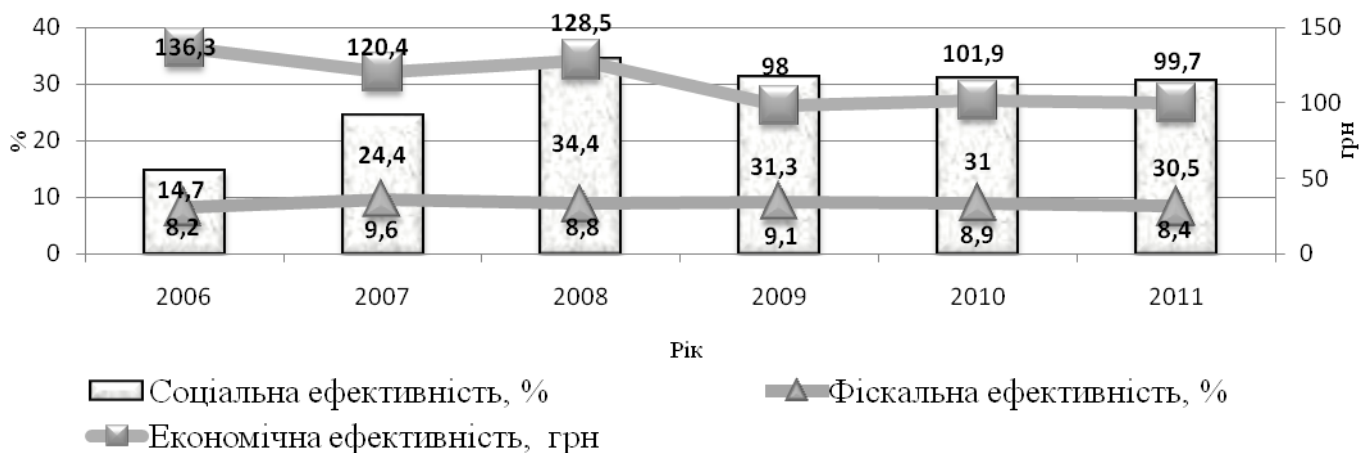

Рис. 3. Динаміка показників ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб по Уманській ОДПІ у 2006–2011 роках

Джерело: розрахунки автора на основі даних Уманської ОДПІ

Зниження рівня показників усіх видів ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб зумовлюється як зростанням рівня витрат на адміністрування податку на доходи фізичних осіб і коливанням рівня ВРП (ВВП), так і зменшенням сум його надходжень внаслідок зниження рівня доходів населення.

Третій розділ – **«Основні напрями підвищення ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні»** – містить пріоритетні напрями вдосконалення інструментів регулювання механізму оподаткування доходів фізичних осіб, заходи щодо розширення бази його оподаткування та розробку моделі ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що одним із найдієвіших інструментів регулювання механізму оподаткування доходів фізичних осіб є підвищення рівня мінімальної заробітної плати. Тому запропоновано в основу її розрахунку покласти показник прожиткового мінімуму, збільшений на середній розмір здатності особи до заощадження – 50 %.

Іншими і не менш важливими інструментами є запровадження нового механізму надання пільг при оподаткуванні, який має базуватися на розподілі

платників податку за групами доходів відповідно до кількості утриманців і рівня заробітної плати.

Встановлено, що одним із ключових напрямів розширення бази оподаткування доходів фізичних осіб є включення до неї загальної суми доходів від підприємницької діяльності, яку провадять фізичні особи, що знаходяться на спрощеній системі оподаткування. Базою оподаткування в цьому випадку є різниця між доходом від здійснення підприємницької діяльності та витратами на її ведення.

З метою уникнення тінізації доходів фізичних осіб запропоновано здійснювати декларування доходів домогосподарств з одночасним їх поділом на аксіальні групи за джерелами доходів і застосуванням до цих груп платників підвищених адаптивних ставок податку з ознаками прогресії.

Результатом об'єднання наведених вище вимог стала розробка моделі ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб (рис. 4).

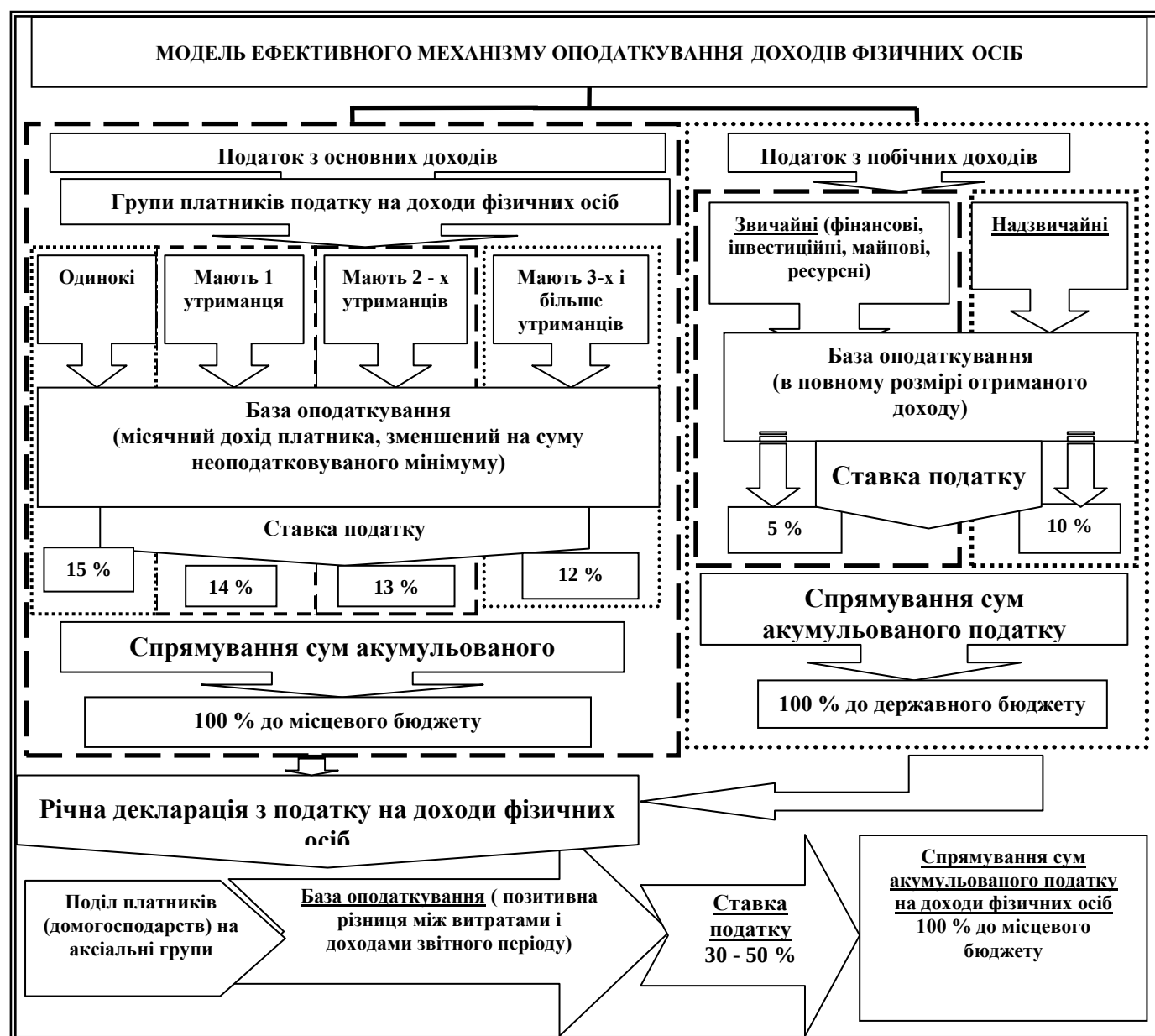

Рис. 4. Модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

Розроблена модель є поєднанням різних рівнів оподаткування доходів фізичних осіб. Кожна окрема частина моделі має власну структуру та механізм функціонування, а також властиві їй адаптивні ставки. Так, при оподаткуванні основних доходів застосовується адаптивна ставка податку з основами регресії; при оподаткуванні побічних доходів – адаптивна лінійна ставка податку; при оподаткуванні платників – домогосподарств за визначеними аксіальними групами – адаптивна ставка з прогресією.

При апробації розробленої моделі на матеріалах Уманської ОДПІ отримано загальний позитивний результат по сумах надходжень від податку на доходи фізичних осіб (рис. 5):

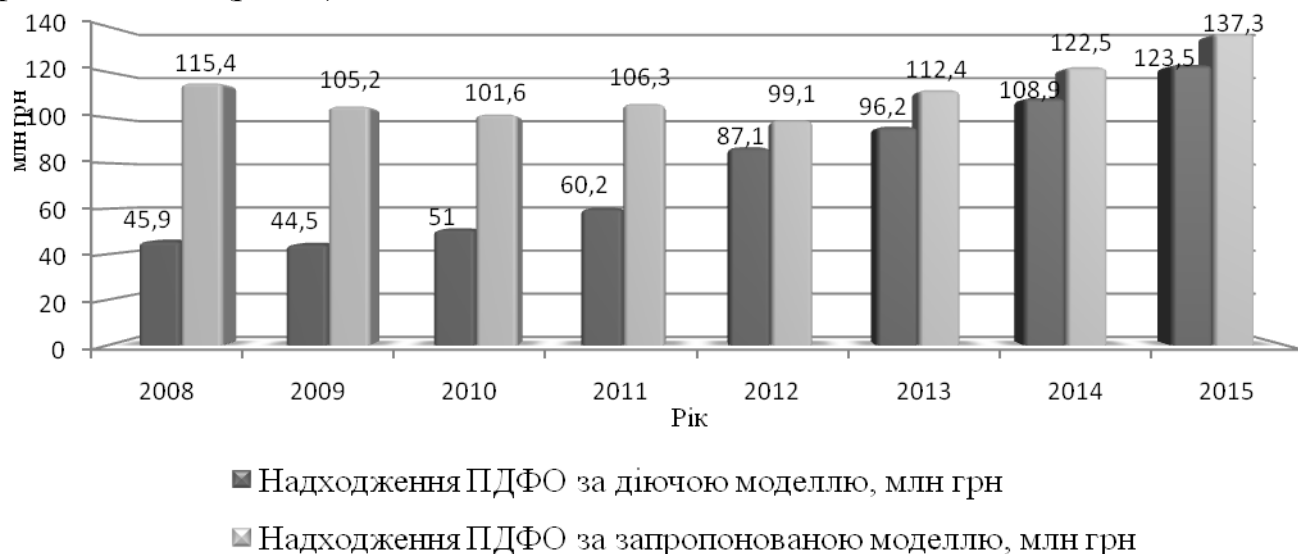

Рис. 5. Динаміка надходжень сум податку на доходи фізичних осіб за діючою та запропонованою моделями механізму оподаткування доходів фізичних осіб по Уманській ОДПІ у 2008–2015 рр, млн грн

Високу ефективність запропонованої моделі механізму оподаткування доходів фізичних осіб доводить її оцінка за всіма показниками ефективності. Розроблена нова модель оподаткування доходів фізичних осіб виявила соціальну ефективність на рівні 61,5 %, тоді як діюча 30,5 %; економічну – у розмірі 118,1 грн на 1 гривню витрат, на відміну від чинної – 99,7 грн; фіскальну – у розмірі 10 %, що на 1,6 % вище значення функціонуючої моделі. Таким чином, слід відзначити і вищий ефект, і більш високу ефективність дії запропонованої нами моделі, особливо на рівні платника.

Для легалізації приховуваних доходів платників податку на доходи фізичних осіб пропонується поділ платників – домогосподарств на аксіальні групи. Визначення аксіальної групи платника податку здійснюється на основі декларації про доходи відповідно до кількості їх джерел. Розрахунок бази оподаткування таких платників провадиться шляхом порівняння витрат і доходів звітного періоду. Якщо витрати перевищують доходи, застосовується підвищена адаптивна ставка податку, визначена окремо для кожної групи.

Таким чином, в результаті проведених прогнозних розрахунків виявлено резерви акумулювання сум податку на доходи фізичних осіб (рис. 6):

Рис. 6. Прогноз надходжень податку на доходи фізичних осіб від приховуваних доходів громадян по Уманській ОДП у 2008–2015 рр., млн грн

Впровадження запропонованої моделі механізму оподаткування доходів фізичних осіб позитивно позначиться як на всіх рівнях податкового процесу, так і на обсягах надходжень податку на доходи фізичних осіб до Зведеного бюджету України і стане важливим чинником динамічного соціально-економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично обґрунтовано та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі щодо підвищення ефективності функціонування механізму оподаткування доходів фізичних осіб.

1. З'ясовано, що під механізмом оподаткування доходів фізичних осіб слід розуміти сукупність принципів, методів, способів та інструментів оподаткування доходів населення, які забезпечують ефективність його реалізації для різних суб'єктів податкових відносин – платника, податкового органу та держави. Вважаємо за необхідне застосовувати адаптивні ставки податку до різних видів доходів платників податку на доходи фізичних осіб: диференційовані регресивні – щодо основних джерел доходів; пропорційні – щодо побічних доходів; прогресивні – щодо доходів платника аксіальної групи.

2. Встановлено, що під доходами фізичних осіб в цілях оподаткування необхідно розуміти сукупність надходжень у грошовій формі, що одержуються особою внаслідок здійснення певних дій чи бездіяльності. Зважаючи на характер доходів, які одержуються фізичними особами, доречним є їх поділ на основні й побічні, що є найсуттєвішими критеріями класифікації. Це сприяє точнішому визначенню джерел одержання доходів платниками податку. При цьому об'єктом оподаткування є сукупний дохід платника в грошовій формі чи окремі його частини, розмір яких регулюється законодавством держави, а базою оподаткування – дохід платника без сум обов'язкових відрахувань (єдиного соціального внеску), до якого застосовується відповідна податкова ставка.

3. Запропоновано ефективність механізму оподаткування доходів фізичних

осіб визначати за показниками економічної, фінансової і соціальної ефективностей. Це уможливить оцінку функціонування механізму з позицій всіх суб'єктів податкових відносин і дозволить краще враховувати інтереси різних категорій населення, податкових органів і держави в процесі оподаткування.

4. Визначено, що протягом досліджуваного періоду (2002–2011 рр.) спостерігалася спадна динаміка сум надходжень податку на доходи фізичних осіб до зведеного бюджету України (з 17,4 до 13,6 %). Відповідне зниження (з 20 до 5,7 %) демонструють і темпи приросту сум надходжень податку, на які вплинула зміна методик оподаткування (2004 р.) та погіршення економічної ситуації в державі у кризовий період. Причому в структурі надходжень від цього податку переважають основні доходи у вигляді заробітної плати, а частка побічних доходів є незначною і нестабільною.

Результати кореляційного аналізу підтвердили, що ключовий вплив на надходження сум податку на доходи фізичних осіб до бюджету мають чисельність економічно активного населення, середній рівень заробітної плати, розмір середньої мінімальної заробітної плати і ставка податку.

Виявлено, що діючий розподіл сум коштів податку на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів є нераціональним і призвів до зростання частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів (з 43,5 % у 2005 р. до 53 у 2011 р.)

5. Як свідчать розрахунки запропонованих в роботі показників, ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб є досить низькою як в цілому по державі, так і в регіонах; до того ж регіональні показники можуть бути відмінними від загальнодержавних, що пов'язано з рівнем економічного розвитку регіону. Так, показник соціальної ефективності по Україні в середньому за 2006–2011 рр. дорівнює 13 %, в той час як по Черкаській області – 42,3 %; економічної – 24,5 та 61,1 % відповідно; фінансової – 4,4 і 4,7 %. Невисокий рівень показників першої групи зумовлений низьким рівнем доходів фізичних осіб; другої – досить високим рівнем витрат на адміністрування податку на доходи фізичних осіб; третьої – недостатнім ступенем акумуляції податку.

6. Серед сукупності важелів податкового регулювання найперспективнішими інструментами є економічно обґрунтований рівень прожиткового мінімуму та мінімальна заробітна плата. Об'єктивною необхідністю оптимізації прожиткового мінімуму є врахування при його розрахунку рівня інфляції в державі. Оскільки прожитковий мінімум є основою життєдіяльності і розвитку особи, запропоновано при оподаткуванні доходів фізичних осіб застосовувати його як показник неоподатковуваного мінімуму. Також рекомендовано відкоригований показник прожиткового мінімуму взяти за основу розрахунку розміру мінімальної заробітної плати та диференціювати її розмір в залежності від кількості утриманців платника. Застосування наведених пропозицій в практичній діяльності дозволить зменшити рівень податкового навантаження на платників з більшою кількістю утриманців.

7. Обґрунтовано, що одним з найоптимальніших напрямів розширення бази оподаткування доходів фізичних осіб є включення до існуючого переліку доходів від здійснення підприємницької діяльності фізичними особами, що знаходяться на спрощеній системі оподаткування. Базу оподаткування таких платників

пропонується визначати як різницю між сумою доходів платника від підприємницької діяльності та витратами, понесеними ним на її провадження. Це дозволяє уникнути недоцільного розмежування фізичних осіб на тих, хто є платником податку на доходи фізичних осіб і тих, хто ним не є, а також збільшить надходження податку до зведеного бюджету України.

8. Розроблено нормативну модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб, що ґрунтується на поділі платників на аксіальні групи (за видами джерел доходів), застосуванні адаптивних ставок податку до різних видів доходів фізичних осіб та розмежуванні сфер оподаткування між бюджетами різних рівнів відповідно до видів доходів платників. З метою поділу платників на аксіальні групи та виявлення їх приховуваних доходів удосконалено декларацію з податку на доходи фізичних осіб, яку доповнено чотирма додатками, що деталізують персональні дані про платника та його утриманців, їх доходи, витрати та одержані пільги. Розрахунки ефективності запропонованої моделі за показниками соціальної, економічної і фіскальної ефективності, здійснені у досліджуваному періоді та на перспективу, засвідчили можливість зростання сум надходжень податку до зведеного бюджету України та підвищення рівнів усіх видів ефективності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях:

1. Задорожня (Барабаш) Л. В. Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та необхідність її вдосконалення / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. Серія: Економіка. – 2007. – Вип. 65, Ч. 2. – С. 129–137.
2. Задорожня (Барабаш) Л. В. Оподаткування доходів населення в історичній ретроспективі / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія: Економічні науки. – 2008. – Вип. 72. – С. 179–183.
3. Задорожня (Барабаш) Л. В. Еволюція вчення про податки / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. Серія: Економіка. – 2009. – Вип. 72, Ч. 2. – С. 97–103.
4. Барабаш Л. В. Визначення фіскального потенціалу податку з доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 76, Ч. 2. – С. 342–347.
5. Ролінський О. В. Пріоритетні методи оцінки ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб / О. В. Ролінський, Л. В. Барабаш // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2012. – Випуск № 2 (18). – С. 65–71 (Здобувачем запропоновані показники оцінки соціальної, економічної та фіскальної ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб).
6. Худолій Л. М. Особливості функціонування механізму оподаткування доходів фізичних осіб / Л. М. Худолій, Л. В. Барабаш // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 77, Ч. 2. – С. 229–238 (Здобувачем розроблено механізм оподаткування доходів

фізичних осіб та проведено порівняння пропорційної і лінійної систем оподаткування доходів населення).

7. Барабаш Л. В. Особливості розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів / Л. В. Барабаш // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2012. – № 1 (32). – С. 38–47.

Публікації в інших виданнях:

8. Задорожня (Барабаш) Л. В. Розвиток поглядів на оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Фінансово-економічні аспекти стабільного розвитку аграрної економіки України / Під ред. М. Я. Дем'яненка, М. Й. Маліка. – Умань : СПД Сочінський, 2009. – С. 257–263.

9. Задорожня (Барабаш) Л. В. Огляд систем оподаткування доходів фізичних осіб в країнах Європи / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Соціально-економічні аспекти формування громадянського суспільства в Україні. Колективна монографія. – Умань : Видавець «Сочінський», 2009. – С. 197–205.

10. Задорожня (Барабаш) Л. В. Функціонування системи оподаткування доходів населення України на сучасному етапі / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Сучасні аспекти розвитку економіки : Колективна монографія / За ред. О. О. Непочатенко, П. К. Бечка. – Умань : Видавець «Сочінський», 2010. – С. 74–80.

Опублікована праця в іноземному виданні:

11. Барабаш Л. В. Фактори впливу на рівень поступлень податку з доходів фізичних осіб в сумарний бюджет України / Л. В. Барабаш // Стратегическое и проектное управление : сб. науч. ст. – Пермь, 2011. – С. 7–12.

Матеріали конференцій:

12. Задорожня (Барабаш) Л. В. Історія оподаткування доходів населення / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених, 21–22 лют. 2008 р. : тези доп. – Умань, 2008. – Ч. 2. – С. 63–65.

13. Задорожня (Барабаш) Л. В. Проблеми становлення фіскальної політики в Україні / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених, 19–20 лют. 2009 р. : тези доп. – Умань, 2009. – Ч. 2. – С. 74–76.

14. Задорожня (Барабаш) Л. В. Аналіз ефективності функціонування системи оподаткування доходів населення України / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : III Міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 трав. 2009 р. : тези доп. – Тернопіль, 2009. – С. 59–61.

15. Задорожня (Барабаш) Л. В. Особливості справляння податку з доходів фізичних осіб у країнах пострадянського простору / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : III Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 черв. 2009 р. : тези доп. – Умань, 2009. – Ч. 1. – С. 147–149.

16. Барабаш Л. В. Перспективи розвитку оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Податковий кодекс України як економічна конституція держави : наук.-практ. круглого столу, 15 жовт. 2010 р. : тези доп. – Ірпінь, 2010. – С. 18–21.

17. Задорожня (Барабаш) Л. В. До питання про становлення та розвиток податків / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Актуальні питання сучасної економіки :

I Всеукр. заоч. наук.-практ. конф., 20–22 січ. 2010 р. : тези доп. – Умань, 2010. – Ч.2. – С. 60–62.

18. Задорожня (Барабаш) Л. В. До питання про становлення системи оподаткування доходів населення на території України / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 трав. 2010 р. : тези доп. – Умань, 2010. – Ч. 1. – С. 132–134.

19. Задорожня (Барабаш) Л. В. Етапи становлення податку / Л. В. Задорожня (Барабаш) // Матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених, 19–20 лют. 2010 р. : тези доп. – Умань, 2010. – Ч. 2. – С. 64–66.

20. Барабаш Л. В. Податкове регулювання доходів сільського населення / Л. В. Барабаш // Актуальні питання сучасної економіки : II Всеукр. заоч. наук.-практ. конф., 20–21 січ. 2011 р. : тези доп. – Умань, 2011. – Ч.1. – С. 16–18.

21. Барабаш Л. В. Теоретичні основи визначення податкового навантаження на доходи населення України / Л. В. Барабаш // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : V Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 трав. 2011 р. : тези доп. – Умань, 2010. – Ч. 1. – С. 23–25.

22. Барабаш Л. В. Особливості розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів / Л. В. Барабаш // Матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених, 15 берез. 2012 р. : тези доп. – Умань, 2012. – Ч. 2. – С. 20–22.

23. Барабаш Л. В. Роль прожиткового мінімуму в системі регулювання рівня оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2012 р. : тези доп. – Умань, 2012. – Ч. 1. – С. 31–33.

24. Барабаш Л. В. Прожитковий мінімум як основний інструмент регулювання оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи : II Всеукр. наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 2012 р. : тези доп. – Херсон, 2012. – С. 17–20.

25. Барабаш Л. В. Заходи щодо розширення бази оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Студент-дослідник-фахівець : Міжнар. наук.-практ. конф. КІБІТ, 24 трав. 2012 р. : тези доп. – К., 2012. – С. 3–4.

26. Барабаш Л. В. Особливості удосконалення механізму оподаткування доходів фізичних осіб / Л. В. Барабаш // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : XVII Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2012 р. : тези доп. – Черкаси, 2012. – С. 211–214.

АНОТАЦІЯ

Барабаш Л. В. Ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2013.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню сукупності теоретичних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування механізму оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

В ході проведеного дослідження з'ясовано, що ефективність діючого механізму оподаткування доходів фізичних осіб є досить низькою як в цілому по державі, так і в регіонах. В результаті цього спостерігається зниження темпів приросту та частки податку на доходи фізичних осіб у доходах зведеного бюджету України. Ключовий вплив на надходження сум податку на доходи фізичних осіб до бюджету мають кількість економічно активного населення, середній рівень заробітної плати, розмір середньої мінімальної заробітної плати і ставка податку. Діючий механізм розподілу акумульованих сум податку на доходи фізичних осіб між бюджетами різних рівнів спричинив зменшення частки власних коштів місцевих бюджетів та збільшення обсягів трансфертів в останні роки.

Пріоритетними інструментами податкового регулювання ефективності механізму оподаткування доходів фізичних осіб слід вважати економічно обґрунтований рівень прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати та застосування адаптивних ставок податку до різних видів доходів платників. Запропоновано розширити базу оподаткування за рахунок включення до неї доходів здійснення підприємницької діяльності особами, які знаходяться на спрощеній системі оподаткування та зменшення тіньових доходів.

В роботі розроблено нормативну модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб, яка сприятиме зростанню сум надходжень податку до бюджету та посилюватиме соціальну справедливість в оподаткуванні доходів фізичних осіб. Здійснено прогноз надходжень сум податку на доходи фізичних осіб відповідно до окреслених у моделі параметрів. Удосконалено форму декларації з податку на доходи фізичних осіб та додатки до неї.

Ключові слова: механізм оподаткування, доходи фізичних осіб, класифікація доходів фізичних осіб, ефективність механізму оподаткування доходів фізичних осіб, модель ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб.

АННОТАЦІЯ

Барабаш Л. В. Эффективность механизма налогообложения доходов физических лиц. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2013.

Диссертационная работа посвящена исследованию совокупности теоретических и методических основ, а также практических рекомендаций, касающихся повышения эффективности функционирования механизма налогообложения доходов физических лиц.

Для Украины в создавшейся экономической ситуации необходим эффективный механизм налогообложения доходов физических лиц, который бы в полной мере реализовывал принцип социальной справедливости в налогообложении

и удовлетворял требования к нему со стороны налогоплательщика, налоговых органов и государства.

В ходе проведения научного исследования было обосновано, что под механизмом налогообложения доходов физических лиц следует понимать совокупность принципов, методов, способов и инструментов налогообложения доходов физических лиц, которые обеспечивают эффективность его реализации для разных субъектов налоговых отношений – плательщика, налоговой службы и государства. Также установлено, что доходы физических лиц в целях налогообложения следует понимать как совокупность поступлений в денежной форме, получаемых физическим лицом вследствие осуществления определённых действий или бездействия. В зависимости от характера получаемых плательщиком доходов, их, прежде всего, целесообразно подразделять на основные и побочные.

В работе было предложено систему показателей для определения эффективности механизма налогообложения доходов физических лиц для разных субъектов налогового процесса – налогоплательщика, налоговых органов и государства, представленную социальной, экономической и фискальной эффективностями. На уровне физического лица – плательщика налога эффективность механизма определяется показателем социальной эффективности и определяет сумму дохода, остающуюся у него после уплаты налога и удовлетворения первичных потребностей по отношению к общей сумме полученного дохода. На уровне налоговых органов таким показателем является экономическая эффективность, определяющая сумму налога, полученного в расчете на 1 грн расходов, связанных с его администрированием. Эффективность механизма на уровне государства характеризует показатель фискальной эффективности, определяющий долю налога без учёта расходов на его администрирование в валовом внутреннем продукте.

В ходе диссертационного исследования выявлено, что доля налога на доходы физических лиц в доходах сводного бюджета характеризуется убывающими тенденциями, как и в темпах его прироста. Положительным моментом при этом есть выполнение плановых показателей поступлений налога в бюджет. Ключевыми факторами влияния на поступления от налога на доходы физических лиц в сводный бюджет, как показал метод корреляционного анализа, является численность экономически активного населения, средний уровень заработной платы, средний уровень минимальной заработной платы и ставка налога.

Также установлено, что существующая модель распределения налога на доходы физических лиц не способствует повышению самостоятельности местных бюджетов и провоцирует повышение уровня межбюджетных трансфертов.

Определение эффективности существующего механизма налогообложения доходов физических лиц путём расчёта предложенных выше показателей засвидетельствовало преимущественно убывающие тенденции за последнее десятилетие по каждому из них, особенно чётко это проявляется на уровне государства.

Приоритетными инструментами налогового регулирования эффективности механизма налогообложения доходов физических лиц следует считать

экономически обоснованный уровень прожиточного минимума, минимальной заработной платы и применение адаптивных ставок налога к разным видам доходов налогоплательщиков. Расчёт минимальной заработной платы необходимо осуществлять на основе показателя прожиточного минимума дифференцированного к особенностям налогоплательщика, в частности – с учётом количества лиц, находящихся на его содержании.

Расширение базы налогообложения налогом на доходы физических лиц предлагается осуществить путём введения в неё предпринимательских доходов физическими лицами, которые облагаются налогами по упрощённой системе. При этом базу налогообложения таких плательщиков следует исчислять как разницу между суммой доходов, полученных от данного вида деятельности, и расходов, связанных с её ведением.

Вследствие вышеизложенного, была разработана модель эффективного механизма налогообложения доходов физических лиц. Предложенная модель состоит из трёх взаимосвязанных частей налогообложения: основных, побочных и скрываемых доходов. Основные доходы предлагается облагать налогом с использованием адаптивной регрессионной ставки налога и вычислением из общей суммы поступлений необлагаемого налогом минимума, который равняется прожиточному минимуму. Побочные доходы следовало бы облагать налогом с использованием адаптивных пропорциональных ставок, которые применяются к общей сумме поступлений; скрываемые доходы – с использованием адаптивных прогрессивных ставок, применяемых к аксиальным группам плательщиков (домохозяйств). Прогнозные расчеты, осуществлённые на основе параметров предлагаемой модели, засвидетельствовали положительные результаты её эффективности, в сравнении с действующей моделью. Также была усовершенствована форма декларации по налогу с доходов физических лиц и приложения к ней.

Ключевые слова: механизм налогообложения, доходы физических лиц, классификация доходов физических лиц, эффективность механизма налогообложения доходов физических лиц, модель эффективного механизма налогообложения доходов физических лиц.

ANNOTATION

Barabash L. V. The effectiveness of the mechanism of personal income taxation. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 Money, Finance and Credit - National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2013.

The thesis is devoted to the study of the set of theoretical and methodological principles and practical recommendations to improve the effectiveness of functioning of the personal income taxation in Ukraine.

During the study it was found out that the effectiveness of the existing mechanism of personal income taxation is quite low not only in the whole country but also in the

regions. As a result, the decrease in the growth rate and the share of personal income tax in the Consolidated Budget of Ukraine was shown. The key influence on the amount of personal income tax revenue to the budget is made with the number of economically active population, the average wages, the average minimum wages and the tax rate. The current distribution mechanism of accumulated amount of personal income tax between the budgets of different levels led to the reducing of the share of local budgets own funds and the increasing of transfers in recent years.

The economically justified level of subsistence, the minimum wages and the use of the adaptive tax rates to different types of income taxpayers are considered to be the priority instruments of tax management of the effectiveness of personal income taxation.

It was proposed to expand the tax base by including the income from business entities by the objects subject to a simplified tax system into it and the reduction of shadow income. The normative model of effective mechanism of personal income taxation, which will increase the amounts of tax revenues to the budget and will strengthen the social justice in the personal income taxation was developed in the paper.

The forecast of the amount of personal income tax in accordance with the parameters defined in the model was made in the paper. The form of declaration on personal income tax and its annexes were improved.

Keywords: taxation mechanism, personal income, personal income classification, the effectiveness of the mechanism of personal income taxation, the model of the effective mechanism of personal income taxation.